

УДК 343.825

Шелех С.В.¹, Серга Т.О.²

¹ студ. гр. СН-413м НУ «Запорізька політехніка»

² канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Політичні, економічні, соціальні перетворення на шляху побудови правової держави характеризуються, з одного боку, лібералізацією і демократизацією всіх сфер суспільного життя, що супроводжуються відповідними правовими реформами, а, з іншого, загостренням соціальних протиріч, міжетнічних, міжгрупових і міжособистісних конфліктів. Все частішими стають акти насильницького протистояння, агресії, жорстокості. Саме через це зростає загальна значимість дослідження проблем правопорушної поведінки, особистості злочинця, психології засудженого, в тому числі проблем адаптації до умов позбавлення волі.

Процес адаптації до місця позбавлення волі призводить до значних особистісних трансформацій. Останні проявляються, зокрема, у підвищеному рівні тривоги, агресивності, низькому рівні соціальної адаптації тощо. У літературі виділяють два рівні адаптованості: адаптацію і дезадаптацію. Адаптація полягає в досягненні оптимального взаємовідношення між особистістю і середовищем. Дезадаптація характеризується відсутністю динамічної рівноваги між особистістю і середовищем внаслідок домінування деяких реакцій або невідповідності конструктивних підходів. Пенітенціарний стрес в більшості випадків характеризується саме реакціями дезадаптації. У звичайних життєвих умовах особистість характеризується відносно стабільними психофізіологічними рисами. Однак, під новим цілеспрямованим впливом мікросоціального середовища, в даному випадку середовища виправної колонії, під тиском його вимог, відбувається поступова адаптивна перебудова психологічної організації особистості.

Перед державою стоїть завдання не тільки покарання людини за скоєний злочин, але перевиховання і повернення в суспільство соціально-здорової людини. Відповідно до ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України соціально-виховна робота є одним із основних засобів виправлення і

ресоціалізації засуджених. Під виправленням засудженого розуміється «процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослукняної поведінки» [1]. Виправлення є необхідною умовою ресоціалізації, яка являє собою «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [1].

Педагогічний процес в умовах позбавлення волі має свої специфічні особливості: об'єкти впливу (засуджені) характеризуються значними відхиленнями в моральній і правовій свідомості, достатньо вираженою своєрідністю психічних станів і соціальних ролей; педагогічний процес реалізується в умовах ізоляції в педагогічно несприятливому середовищі і регламентується кримінально-виконавчим законодавством; у більшості випадків основні засоби перевиховання сприймаються засудженими як примусові; результати педагогічного впливу не завжди можна проаналізувати; процес перевиховання в місцях позбавлення волі організується в жорстких правових рамках [2, с. 7].

На виховному процесі відображається і такий фактор, як ізоляція засудженого від суспільства. Покликана необхідністю соціального захисту суспільства від злочинних елементів, ізоляція, як виховний засіб, досить суперечна. З одного боку, вона створює умови, що є перепорою для продовження злочинної діяльності особи, впливу на нього осіб або груп, що сприяють становленню на злочинний шлях, а також умов для постійного контролю за поведінкою та інше. З другого – веде до порушення соціально-корисних стосунків, сімейних відносин, формує байдуже відношення до долі близьких та своєї власної, породжує особливі психічні пограничні стани особистості – від повної фрустрації до афективної озлобленості чи агресивності, що дуже перешкоджає спілкуванню, виховній роботі.

Оскільки процес перевиховання організується в умовах виконання кримінального покарання, то позитивно він сприймається засудженими через призму кари. Негативне відношення до кари переноситься і на виховний вплив. До того ж і здійснення кари, і організація виховного впливу покладається на одних і тих же осіб. Все це впливає на формування специфічних відносин між адміністрацією та засудженими і викликає внутрішній опір навіть тим виховним впливам, які не несуть в собі елементів кари.

Для проведення виховної роботи в колонії заводитьься необхідна індивідуальна програма соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими під назвою «Щоденник». Він складається на підставі класифікацій засуджених за їх соціально-психологічною (особистісною)

характеристикою та реалізуються за допомогою програм диференційованого виховного впливу.

Отже, соціально-виховна робота в установах виконання покарань проводиться в особливих умовах, тому завдання, форми, принципи й найважливіші питання її організації врегульовані Конституцією України, кримінально-виконавчим законодавством України та галузевими нормативними актами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України: [станом на 28.03.2024 р.] – Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4, ст. 21. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text/> (дата звернення: 24.03.2024).

2. Основи пенітенціарної педагогіки та психології : посібник / за заг. ред. В. М. Синьова. – Біла Церква, 2003. – 101 с.